

Ünite

7

Sözcükte Yapı ve Ekler

**Hangi
KPSS?**

Hangi Tipte Sorulur?

2021 KPSS'de hangisinin yapısı farklıdır,
2020 KPSS'de belirtme eki -i ile iyelik eki olan -i'nin farkı
2019 KPSS'de yapım eki çeşitleri, çekim eki çeşitleri
2018 KPSS'de hangisinin kökü farklıdır
2017 KPSS'de (2 soru geldi) hangisinin yapısı farklıdır ve birleşik fiiller,
basit, türemiş, birleşik sözcükler

SÖZCÜKTE YAPI

HANGİ SORU KALIPLARI VAR?

- Hangisinin “kökü” diğerlerinden farklıdır?

“İsim mi, fiil mi” diye bakılır.

- Hangisinin “türü” diğerlerinden farklıdır?

İlk etapta “isim mi, fiil mi” diye bakılır, hepsi isimse “isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem, fiilimsi” diye bakılır.

- Hangisinin “yapısı” farklıdır?

“Basit mi, türemiş mi, birleşik mi” diye bakılır.

- Altı çizili sözcüklerden hangisi diğerlerinden “farklı bir ek” almıştır?

İlk etapta “yapım eki mi, çekim eki mi” diye bakılır.

- Sözcüklerden hangisi diğerlerinden “farklı bir yapım eki” almıştır?
4 tanesi fiilden fiil yapım eki almıştır, 1 tanesi fiilden isim yapım eki almıştır.
- Sözcüklerden hangisi diğerlerinden “farklı bir çekim eki” almıştır?
İlk etapta gelen ek “isimlere gelen ek mi yoksa fiillere gelen ek mi” diye bakılır.
- Kök: Sözcüğün anlamlı, en küçük ve ilk hâlidir. Kök, isim kök ve fiil kök olarak ikiye ayrılır.
Bir sözcüğün kökünün isim mi, fiil mi olduğunu anlamak için kökü-ne-mek eklenir. Anlamlı olursa fiil kök, olmazsa isim kök denir.

Dikkat Edilmeli

Sözcüğün köküne -mek ekle; anlamlı olursa fiil kök, olmazsa isim köktür.

Kökü isim olan sözcükler

ÖRNEK	hor-ladı	Osman-lılar
	Beşiktaş-lılar	su-lansa
	Buzdolab (p)-ının	huzur-suzdu
	sar (i)-armak	yal (i) n-ızlardan
	Türk-çemizin	baş-arılı
	biz-imki	an-layışlı

Kökü fiil olan sözcükler

ÖRNEK	kal (k)-dırmak	öde-vlerim
	uy (u)-kucu	vazgeç-tim
	sına-vlarım	gid (t)-enlerin
	çöz-dürdüm	çöz-seniz
	bahset-miştim	yan (ı) l-ışlarımız
	kon-uklardan	an-mıştık
	duy-gusuzluk	ser-giledik

Dikkat Edilmeli

- Yansıma sözcükler isim kök kabul edilir.
- Kökteş sözcüklerin isim kök mü, fiil kök mü olduğu aldığı, ekin durumundan veya cümledeki anlamından belli olur.

ÖRNEK Elbisem eskiydi. Burada *-idi* eki ek eylemdir ve ismi yüklem yapmıştır.

Elbisem eskidi. Burada *-di* eki kip ekidir ve fiil köktür.

SÖZCÜĞÜN TÜRÜ

Sözcüğün türü yapım eki aldıysa yapım ekinden sonraki son hâlidir. Sözcüğün “türü farklıdır” sorularında ilk olarak isim mi, fiil mi diye bakılır.

Fakat ÖSYM çoğunlukla sözcük türleri (isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem, fiilimsi) arasındaki farkı sormaktadır.

Dikkat Edilmeli

Sözcüğün türü bulunurken yapım eki almış son hâline-mek eklenir. Anlamli olursa türü bakımından fiil, anlamli olmazsa türü bakımından isim deriz.

ÖRNEK su-la-dı

Dikkat Edilmeli

“su” isim köktür fakat *-la* yapım eki yeni anlam katmıştır ve isim başlayan sözcük fiil bitmiştir. Bizim için “türü” sorularında sözcüğün nasıl başladığı değil en son ne hâlde bittiği önemlidir. Bu sözcük türü bakımından fiildir.

ÖRNEK ger-gin-ler

Dikkat Edilmeli

“ger” fiil köktür fakat *-gin* yapım eki olarak yeni anlam kazanmış ve fiil başlayan sözcük isim bitmiştir. Bizim için bu sözcüğün “türü” isimdir.

TÜRÜ İSİM OLANLAR

ÖRNEK	ağla-ş-an-lar	öl-üm-süz-lük
	sevda-lı-lar	öl-esiye-y-di
	soğu-k-lar	çünkü-s-ü-
	ben-cil-liğ-in-den	ah-lar-ımız
	ilet-i-s-i-n-i	dil-e-n-(i) ci-ler-den
	biz-den-dir	iç-in-de-ki-ler-in
	ay (ı) r-ıntı-da	an-la-y-an-lar

TÜRÜ FİİL OLANLAR

ÖRNEK su-lu-yor-(i) du hissed (t)-il-miş-(i) se
vazgeç-il-di an-la-ş-mış-lar
yaban-cı-laş-tı-k duy-ur-du-lar
yaz-dır-mış-lar kavra-n-il-di
fark-lı-laş-mış-sa fark et-miş-ti-m
ak-laş-tı öngör-ül-meli

Sözcüğün “yapısı farklıdır” sorularında basit, türemiş ve birleşik olma durumlarına bakılır.

Basit sözcük: hiç yapım eki almamış sözcüktür. Dilediği kadar çekim eki alabilir.

Türemiş sözcük: En az bir tane yapım eki almış sözcüktür.

Birleşik sözcük: İki tane ismin, bir isim ve bir fiilin veya iki tane fiilin birleşmesiyle oluşan sözcüktür.

Yapım eki almadığı sürece sözcük basit yapıdır ve kaç tane çekim eki alırsa alsın önemi yoktur, sözcük hâlâ basittir.

ÖRNEK kitap-lar-ımız-dan-dır

Bir sözcükte ses olayı varsa ses olayı olmamış gibi kökü bulunur ve eklerine ayrılır.

ÖRNEK yan (ı) l-ış-ım ben (i) z-i (e)-yor

Yapım eki, sözcüğe bir önceki hâliyle ilgili olmak şartıyla yeni anlam katan eklerdir.

ÖRNEK sina-v-lar öde-v-im

Birleşik sözcüklerde birleşmenin bittiği yerden kök alınır!

ÖRNEK vazgeç-meli-sin cumartesi-ler-in
hastane-miz-de başbakan-lar-dan

Birleşik sözcükler yapım eki olsa da yapısı bakımından hâlâ birleşik kabul edilir!

ÖRNEK Beşiktaş-lı-lar öngör-ü-m-ün

Basit yapıli sözcükler

ÖRNEK gör-sün-ler gel-meli-y-miş
edebiyat-ımız televizyon-um

Yabancı kökenli birleşik sözcükler veya yabancı dillerden gelen yapım ekleri Türkçede kabul görmez, basit kabul edilir!

ÖRNEK sudoku, edebiyat, otomobil, kuşbaz

TÜREMİŞ YAPILI SÖZCÜKLER

Dikkat
Edilmeli

Gövdeden türemiş demek, sözcüğün iki ya da daha fazla yapım eki almasıdır.

ÖRNEK 📌 öde-v-ler-imiz   di (e)-y-e   dilenci
tuz-suz-muş   hız-lan-mış   ağarttı

BİRLEŞİK YAPILI İSİMLER

Birleşik isimler hakkında “oluşumu yönünden” farklıdır ve birleşme esnasında “tür kaybı” olmuştur soruları sorulabilir.

Oluşumu farklıdır sorularında isim tamlamasından mı, sıfat tamlamasından mı oluşmuş diye bakılır.

Tür kaybı olmuştur sorularında iki isim birleşmesi, bir isim bir fiil birleşmesi veya iki fiilin birleşmesi durumlarına bakılır.

ÖRNEK 📌 camgöbeği (İsim t.)   biçerdöver (F + F = İ)
cumartesi (İsim t.)   ateşkes (F + F = İ)
sivrisinek (Sıfat t.)   sivrisinek (İ + İ = İ)
gözyaşı (İsim t.)   uyurgezer (F + F = F)
yeryüzü (İsim t.)   ısıölçer (İ + F = İ)

Yapısı bakımından birleşik fiillerin oluşumu 4'e ayrılır.

1) **Yardımcı Eylemler:** Etmek, eylemek olmak, kılmak yardımcı eylemleri kullanıldığı sözcükle yapısı bakımından birleşik sayılır.

ÖRNEK 📌 Deprem Sivas'tan da hissedildi.
Otobüsün kaçtığını fark edememiş.

2) **Deyimler:** Deyimler yapısı bakımından birleşik kabul edilir.

ÖRNEK 📌 İsteddiği olmayınca aba altından sopa göstermiş.
Yıllardır içinde sakladığı sırrı mahkemede açığa vurdu.

3) **Anlamca Kaynaşmış Fiiller:** Zamanla iki fiilin veya bir isim ve bir fiilin birleşmesiyle oluşur.

ÖRNEK 📌 Yüksek lisans için üniversiteye başvurdu.
Sınavın erteleneceğini öngördü.

4) Kurallı Bileşik Eylemler:

Sürerlik: -edur, -ekal, gidedurdunuz, bakakalırım, süregel-
-egel, miştir
Tezlik: -iver çözüver
Yeterlik: -ebil çözebilirim, çözemem
Yaklaşma: -yaz düşeyazdım

Dikkat
Edilmeli

- Kurallı bileşik eylemlerin olumsuzu da yapıcı birleşiktir.
- “Çöz” basit fiil, “çözebilir” birleşik fiil. Bunların olumsuzunu da çekelim.
- “Çözmem” basit fiil, “çözemem” birleşik fiil.

YAPIM EKLERİ:

Sözcüğe bir önceki anlamıyla ilgili yeni anlam katan eklerdir.

FFYE: çöz-dür-müş-sün gör-ül-en

FiYE : yan (i) l-ı-ım ölç-ü-süz

İiYE : sevda-lı-lar yal (i) n-ız-dır

İfYE : ben (i) z-e-miş baş-la-dı-k

ÖRNEK Aranan kan bulundu.

Gidiş dönüş ücretlerine indirim istendi.

Kalabalıkta birçok kişiyle çarpışmamak için dikkatsizce yürümüyorum.

Hastalanmış kadıncağız aniden hastaneye sevk edildi.

FiİLİMSİ EKLERİ: Fiilimsiler isim-fiil sıfat-fiil zarf-fiil olmak üzere üçe ayrılır.

Fiilimsi eklerinin hepsi “FiYE” kabul edilir.

Fiilimsi eki bulunan sözcükler birleşik değilse “türemiş” kabul edilir.

Fiilimsi ekleri fiil kök veya gövdelerine gelerek o sözcüğü son hâliyle türü bakımından isim yapar.

İsim-fiil : -ma, -ış, -mak

Sıfat-fiil : -an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş

Zarf-fiil : -ken, -alı, -e, -madan, -ince, -ip, -arak, -dıkca, -e...e, -r...mez, -asiye, -diğında, -maksızın

ÇATI EKLERİ: Çatı ekleri -laş, -leş ekleri hariç hepsi “FFYE” kabul edilir.

Çatı Ekleri (AYRI ÜNİTE OLARAK ANLATILACAK.)

Öznesine göre : -l, -n, -ş

Nesnesine göre : -r, -t, -dır

ÖRNEK Dilenen çocukları sokaklardan toplatmalıyız.

Olumsuzluk Ekleri:

İsime gelen -sız olumsuzluk eki

Fiillere gelen -me olumsuzluk eki

“İiYE” kabul edilir.

“FFYE” kabul edilir.

Dikkat Edilmeli

Fiillerin olumsuz eki olan “me” hakkında yapım eki mi, çekim eki mi tartışması olduğu için ve net olmadığı için soru beklenmiyor.

ÖRNEK Tertipsiz, düzensiz çalışmak başarısızlığın temel taşıdır.

Sıfat Yapan -ki: ki eki üç çeşittir: sıfat yapan-ki, ilgi zamiri olan -ki ve bağlaç olan ki.

Sıfat yapan -ki İiYE kabul edilirken, ilgi zamiri olan -ki çekim eki kabul edilir.

ÖRNEK sokak-ta-ki adam benim-ki

Benimki geçmişteki günlerden kalma sıkıntı.

ÇEKİM EKLERİ

A) İsimlere Gelen Çekim Ekleri

Çokluk (çoğul) eki: -ler

- lar eki isimlere geldiği sürece çokluk eki göreviyle kullanılır.
- ler eki 1, 2 ve 3. çoğul iyelik eklerinde de kullanılabilir.
- ler eki; süreklilik, aile, millet, benzerleri vb. anlamları katabilir.

Dikkat Edilmeli

- ler eki ile ilgili sorular ya anlamı farklıdır olarak ya da kişi eki çokluk eki farkı olarak sorulmaktadır.
- ler eki isimlere gelirse çokluk ekidir, fiillere gelirse kişi ekidir.

ÖRNEK 🚩 bekleyenler	(Çoğul)
sokaklar	(Çoğul)
gittiler	(Kişi)
Artvinliler	(Çoğul)
atkılar	(Çoğul)

Dikkat Edilmeli

-leri eki tamlayan tekilse üçüncü tekil iyelik ekidir.

- ÖRNEK** 🚩 Öğrencinin soruları
-ler eki tamlayan çoğulsa üçüncü çoğul iyelik ekidir.
- ÖRNEK** 🚩 Öğrencilerin soruları

Dikkat Edilmeli

Kip eklerinden sonra gelen -ler / -lar eki 3. çoğul şahıs ekidir, isimlerden sonra gelen -ler / -lar eki çokluk ekidir.

ÖRNEK 🚩 Öğrenirler, iyidiler, sevmeliler, bilmezler
Duvarlar, çocuklar, kitaplar

Tamlama Ekleri: -İN (İLGİ)   -İ (İYELİK)
(TAMLAYAN)   (TAMLANAN)

1. Tekil	ben-im	kalem-im
2. Tekil	sen-in	kalem-in
3. Tekil	o-n-un	kalem-i
1. Çoğul	biz-im	kalem-imiz
2. Çoğul	siz-in	kalem-iniz
3. Çoğul	onlar-ın	kalem-leri

Dikkat Edilmeli

Sıfat yapan -ki yapım ekidir, ilgi zamiri olan -ki çekim ekidir.

ÖRNEK 🚩 Sokaktaki olay (buradaki -ki, sıfat yapan -ki yani yapım eki)
Seninki olayları boşluyor. (buradaki -ki ilgi, zamiri olan -ki ve yapım eki)

Dikkat Edilmeli

-inki, -imki şeklindeki sözcüğe eklenen -ki eki ilgi zamiri olan -ki'dir ve bitişik yazılır.

ÖRNEK ▶ Ahmet'inki çok daha iyi
Bizimki henüz gelmedi.

Hâl (durum) ekleri:

Yalın hâl	: ø	kitap
Belirtme hâli	: -i	kitabı
Yönelme hâli	: -e	kitaba
Bulunma hâli	: -de	kitapta
Ayrılma hâli	: -den	kitaptan

Hâl (Durum) Ekleri:

Yalın Hâl: Diğer hâl eklerinden birini almamış sözcüktür. Sözcüğün hâl eklerinin dışındaki ekleri alması yalın hâlini bozamaz.

ÖRNEK ▶ sınav, sınavlar, sınavımız, sınavın soruları
(HEPSİ YALIN)

Hâl (Durum) Ekleri:

Dikkat Edilmeli

ÖSYM son 3 sene KPSS, TYT ve MSÜ'de 5 kere sordu, çok dikkat et!

Belirtme hâli (yükleme eki -i): Cümle öğelerinde belirtili nesne yapar.

- Tamlama eklerinden olan iyelik eki -i ile karıştırmamak için cümle öğelerinden yararlanılır. Eğer sözcük nesne olmuşsa ora-daki -i eki belirtme hâl ekidir, değilse tamlanan eki yani iyelik eki -i'dir.

ÖRNEK ▶ Öğrencileri dışarı çıkardılar. (Nesne olduğu için hâl eki)
Beşiktaş taraftarı herkesçe tanınır. (Tamlama olduğu için iyelik)
Hakem hataları taraftarı çileden çıkardı. (Burada nes-ne yaptığı için hâl eki)

Dikkat Edilmeli

Art arda iki tane -i varsa öndeki iyelik eki ardındaki hâl ekidir.

ÖRNEK ▶ Sevginin gücünü göz ardı etme.

Yönelme (yaklaşma, bakma), bulunma (kalma) ve çıkma (ayrılma) hâl ekleri:

Bu ekler, eklendiği sözcüğü cümle öğelerinde "dolaylı tümleş" ve yahut "zarf tümleci" yapar.

Bu ekler bazen "yapım eki" ve "tamlama" eki olarak da kullanılabilir.

ÖRNEK ▶ Öğrencilerden bazısı derse geç girdi. (-den eki, -in ilgi eki yerine kullanılmış.)

Sıradan romanlar sözde toplumlarda rağbet görür.
(-den ve -de eki yeni anlam kattığı için yapım eki olarak kullanılmış.)

Anahtarı almadan evden çıkmışım. (-den eki dolaylı tümleş yapmış.)

Sabahtan uğradım ben bir güzele. (-den eki zarf tüm-
leci yapmış.)

ÇEKİM EKLERİ

A) FİİLLERE GELEN ÇEKİM EKLERİ

1) Kişi (Şahıs) Ekleri:

Ben gitti-m

Sen gitti-n

O gitti

Biz gitti-k

Siz gitti-niz

Onlar gitti-ler

- Kişi ekleri ve iyelik ekleri karıştırılmamalıdır. Kişi (şahıs) ekleri fiillere, iyelik (aitlik) ekleri isimlere gelir.

ÖRNEK görmüştüm

öğrencim

gelmeliydin (şahıs)

kitabın (iyelik)

girdiler

kalemimiz

2) Kip Ekleri:

Kip ekleri haber ve dilek kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Haber kipleri (zaman):

-yor : şimdiki zaman

-ecek : gelecek zaman

-r : geniş zaman

-di : bilinen (görülen)

-miş : duyulan (öğrenilen)

Dilek kipleri (istek):

Emir kipi : ∅

İstek kipi : -e

Şart kipi : -se

Gereklilik kipi : -meli

- Bir fiil, kip eklerinden birini hiç almazsa veya 1 tane alırsa zamanı bakımından basit zamanlı olur, iki tane alırsa birleşik zamanlı olur.

ÖRNEK Çöz, oku, çözer, okumuş, geldiler, aradınız, aramalılar, gelecektir (basit zaman)

- Birleşik zaman için sadece kip eklerinden iki tane alması gerekir.

ÖRNEK çözmüştü, okumalıysa, geleymiş, (birleşik zaman)

Birleşik zamanlı fiillerin ikincileri ek fiildir.

3) Ek Fiil

İsmlere: -idi, -imış, -ise, -im, -sin, -iz, -sınız, -ler, -dir
İsim soylu sözcükleri "yüklem" yapar.

Fiillere: -idi, -imış, -ise, -dir

Birleşik zamanlı çekimli fiil yapar.

Ek fiiller benzer eklerle karışabilir. -idi, -imış ekleri kip ekleriyle karışabilir. Bunların ek fiil mi, kip eki mi olduğunu anlamak için benzer ekten kaç tane geldiğine bakılır. Eğer bu eklerden bir tane geldiyse kip eki, ikinci olarak geldiye ek fiil deriz.

- "-dir" ek fiildir ama eklendiği fiili birleşik zaman yapmaz!

ÖRNEK 📌 "Gel" basit zaman, "gelecek" basit zaman, "gelecektir" basit zaman, "gelecekti" birleşik zaman!!

ÇÖZ ÇÖZEBİLİRSEN ☺

"Muvaffakiyetsizleştiricileştiriveremeyebileceklerimizdenmişsinizcesine" sözcüğünü ekine köküne bölün.

ÖRNEKLER:

Vurgulanmıştı hissedilmişse vazgeçebilmiştir öğretmendi
Gelivermişti hasta olmuşsa hissizleşenlerden çocuklardık

NOTLAR
